

‘สุวรรณภูมิ’ ในตำนาน จินตนาการในอาเซียน

พจนก กาญจนจันทร์

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการที่จะนำเสนอความก้าวหน้าของหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับ ‘สุวรรณภูมิ’ ว่าเป็นไปอย่างไร ความหมายของ ‘สุวรรณภูมิ’ มีการเลื่อนไหลไปอย่างไรในปัจจุบันและเพื่อทำความเข้าใจความหมายของ ‘สุวรรณภูมิ’ ในเวทีวิชาการในระดับ ‘อาเซียน’ (ASEAN: The Association of South East Asian Nations) ว่าความหมายที่รับรู้และเข้าใจกันในประเทศไทยนั้นสอดคล้องกับความเข้าใจในเวทีวิชาการของประชาคมอาเซียนหรือไม่อย่างไร

คำสำคัญ: สุวรรณภูมิ, อาเซียน, ประวัติศาสตร์, โบราณคดี

บทนำ

‘สุวรรณภูมิ’ (Suvarnabhumi) เป็นดินแดนในตำนานที่ถูกกล่าวถึงเมื่อสองพันกว่าปีก่อนในวรรณกรรมจากเอเชียใต้ แม้ว่าหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีจะยังไม่ชัดเจนมากนัก แต่นักวิชาการหลายคนก็เชื่อว่าเป็นดินแดนที่มีอยู่จริงในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คำถามว่า ‘สุวรรณภูมิ’ อยู่ที่ไหน เป็นประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นมานานแล้ว ตั้งแต่เริ่มมีการกล่าวถึงเอกสารโบราณที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยที่หลายทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิอย่างต่อเนื่อง และ ในช่วงทศวรรษหลังมานี้ บ่อยครั้งที่ ‘สุวรรณภูมิ’ ถูกใช้เป็นชื่อแทนที่หมายถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยทั่วไป กล่าวคือเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าหมายถึงประเทศไทยและประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บทความนี้ต้องการที่จะนำเสนอความก้าวหน้าของหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับ ‘สุวรรณภูมิ’ ว่าเป็นไปอย่างไร แล้วความหมายของ ‘สุวรรณภูมิ’ มีการเลื่อนไหลไปอย่างไรในปัจจุบัน อันที่จริงแล้วในประเทศไทยมีผู้ศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิกันไว้มากมายทั้งในทางตรงและทางอ้อม แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการนำเสนอในบริบทที่เน้นประเทศไทยเป็นสำคัญ ซึ่งบทความนี้ต้องการจะทำความเข้าใจ ‘สุวรรณภูมิ’ ในเวทีวิชาการในระดับ ‘อาเซียน’ (ASEAN: The Association of South East Asian Nations) ว่าความหมายที่รับรู้และเข้าใจกันในประเทศไทยนั้นสอดคล้องกับความเข้าใจในเวทีวิชาการของประชาคมอาเซียนหรือไม่อย่างไรในฐานะที่ประเทศไทยจะเข้าร่วมในประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 นี้ คำถามที่ท้าทายก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์

โบราณคดีของไทยพร้อมหรือยังที่จะก้าวเข้าสู่โลกของการศึกษาแบบไร้พรมแดนและไร้อคติ และการยอมรับว่าแนวความคิดและการแปลความมีความหลากหลายที่มาจากมุมมองที่แตกต่างกัน อีกทั้งมายาคติที่เกิดจากเส้นเขตแดนที่กำหนดโดยความเป็นรัฐชาติในสมัยปัจจุบันควรจะถูกมองข้ามไปอย่างสิ้นเชิง

‘สุวรรณภูมิ’ ในเอกสารหลักฐาน

หากย้อนไปดูหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ‘สุวรรณภูมิ’ (Suvarnabhumi) ปรากฏในวรรณกรรมโบราณของเอเชียใต้ในราว 2,500 – 2,300 ปีมาแล้ว ที่เป็นการกล่าวถึงใน 2 บริบทด้วยกันคือ ในบริบทของการเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาได้เข้าไปเผยแผ่ ดังในเอกสารโบราณที่สำคัญคือ คัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา (Mahavamsa) ที่กล่าวถึงพระเจ้าอโศก (ครองราชย์ พ.ศ.270-311) ทรงส่งพระเถระไปเผยแผ่พุทธศาสนายังดินแดน 9 ประเทศรวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิด้วย ซึ่งกล่าวถึงเป็นลำดับที่ 8 โดยมีพระโสณะและพระอุตตระเถระเป็นสมณทูต (ผาสุก อินทราวุธ, 2548: 17; Geiger, 1912: 82) และอีกบริบทหนึ่งของ ‘สุวรรณภูมิ’ นั้นเกี่ยวข้องกับการเป็นเมืองท่าทางทะเลที่มีการค้าขายมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีการกล่าวถึงในหนังสืออรรถศาสตร์ (Athasatra) ของเกาฏิญญะซึ่งกล่าวถึงการเดินทางไปแสวงโชคยังดินแดนโพ้นทะเลของบรรดาพ่อค้าวานิชทั้งหลาย ซึ่งใครก็ตามที่ได้ไปถึง ‘สุวรรณภูมิ’ แล้วมีชีวิตรอดกลับมา ก็จจะร่ำรวยด้วยโภคทรัพย์ที่จะสามารถเลี้ยงดูครอบครัวไปได้อีก 7ชั่วอายุคนเลยทีเดียว (Glover, 1996: 130) มีการกล่าวถึง ‘สุวรรณภูมิ’ ในทำนองเดียวกันนี้ในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆของเอเชียใต้ อย่างเช่น มหาकाพย์रामायणे และทศชาติชาดกเรื่องพระมหาชนกซึ่งทั้งสองเรื่องนี้กล่าวถึง สุวรรณทวีป (Suvarna-dvipa) ว่าเป็นดินแดนที่อยู่ไกลไปทางทิศตะวันออกของอ่าวเบงกอลเป็นดินแดนที่อุดมด้วยแร่ทองคำ แต่ทว่าการเดินทางทางทะเลไปยังดินแดนสุวรรณภูมินั้นเต็มไปด้วยอุปสรรคย่นตรายนานับประการ (Harrison, 1968: 10,35; Higham, 2002: 233) ข้อมูลจากเอกสารเหล่านั้นก็ไม่มีข้อความอื่นใดที่ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองและผู้คนในดินแดน ‘สุวรรณภูมิ’ มากไปกว่านั้น

นอกจากเอกสารจากเอเชียใต้แล้ว เอกสารจากโลกตะวันตกในช่วงต้นคริสตกาลก็ได้กล่าวถึงดินแดนที่อยู่ไกลออกไปทางตะวันออกของอินเดีย ซึ่งก่อนหน้านั้นดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่เป็นที่รู้จักสำหรับโลกตะวันตกเท่าไรนัก ดังที่ เฮโรโดตัส (Herodotus) กล่าวไว้ใน *The Histories* ว่าดินแดนที่ถัดไปทางตะวันออกของอินเดียไม่มีมนุษย์อยู่อาศัย และ ไม่มีผู้ใดรู้ว่าดินแดนแห่งนั้นมีสภาพเป็นเช่นไร (de Sélincourt, 2003: 252) กระทั่งในช่วงก่อนคริสตกาลเพียงเล็กน้อย คือในช่วงที่อาณาจักรโรมันมีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจอย่างมาก การค้าขายกับโลกตะวันออกเป็นไปอย่างคึกคักจากการที่สินค้าจากโลกตะวันออกกำลังเป็นที่นิยมอย่างสูงสำหรับชาวโรมัน แต่แล้วเส้นทางการค้าทาง

บทที่ต้องผ่านด่านพวกปาเทียน (Parthian) ก็เริ่มมีปัญหาความขัดแย้งจากการเรียกผลประโยชน์ที่สูงจนเกินเหตุ จนทำให้พ่อค้าและนักเดินทางหันไปใช้เส้นทางการค้าทางทะเลมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งในเวลาต่อมามหาสมุทรอินเดียก็คึกคักไปด้วยเรือสินค้า และก็เป็นไปได้ที่ช่วงนี้เองที่นิทานและเรื่องเล่าต่างๆ จากโลกตะวันออกก็เป็นที่รู้จักและเล่าขานต่อกันมาในกลุ่มคนแถบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และหนึ่งในบรรดาเรื่องเล่าทั้งหลายนั้นก็อาจจะรวมถึงเรื่องดินแดน ‘สุวรรณภูมิ’ ด้วย (Wheatley, 1961: 7)

งานเขียนชิ้นแรกของยุโรปที่กล่าวถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นภาษาลาตินก็คืองานของปอมโปนิอุส เมลา (Pomponius Mela) เขียนขึ้นเมื่อ ค.ศ. 43 ที่กล่าวถึงดินแดนที่อยู่ถัดไปจาก Tamus และปากแม่น้ำคงคาคือเกาะทอง (Chryse) และเกาะเงิน (Argyre) (ภาพที่ 1)

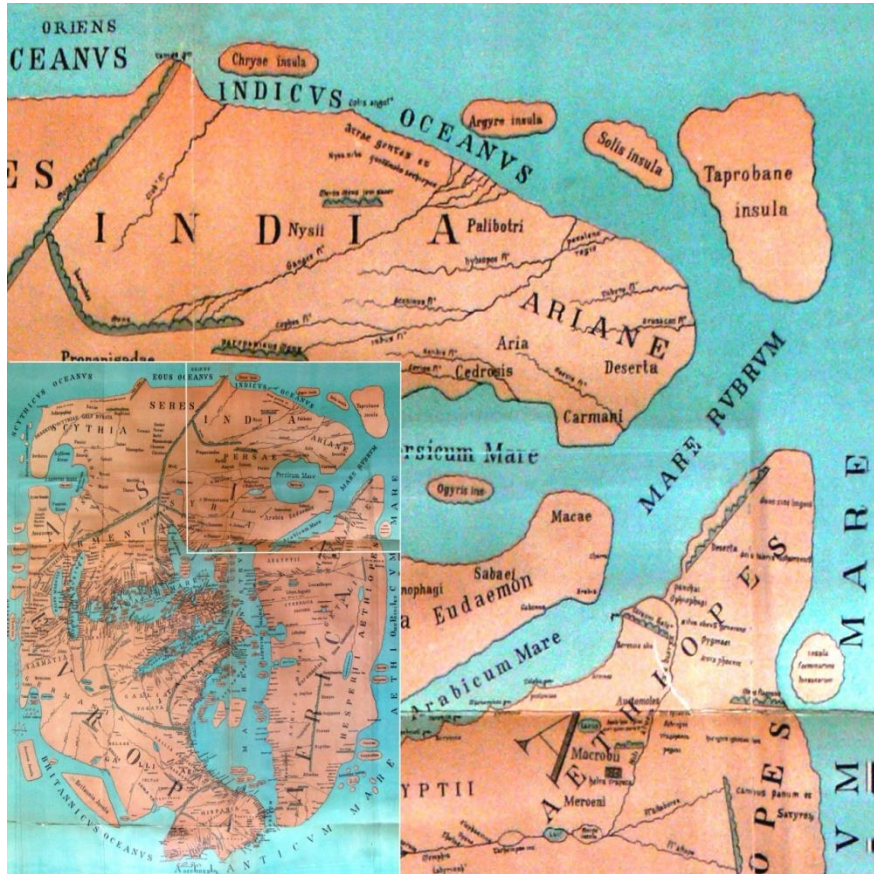
In the vicinity of Tamus is the island of Chryse; in the vicinity of the Ganges that of Argyre. According to olden writers, the soil of the former consists of gold, that of the later is of silver; and it seems very probable that either the name arises from this fact or the legend derives from the name.

(Wheatley, 1961: 129)

ในช่วงเวลาไล่เลี่ยกันกับงานของ Pomponius Mela ก็มีคู่มือการเดินทางเรือ *Periplus of the Erythraean Sea* เป็นภาษากรีกแต่ยังไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่จากสำนวนการใช้ภาษาก็มีผู้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นบันทึกของนักเดินเรือที่เขียนเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับนักเดินเรือด้วยตัวเอง ซึ่งบันทึกชิ้นนี้ได้ให้ข้อมูลรายละเอียดของท่าเรือและชนิดของสินค้าตามเมืองชายฝั่งต่างๆ ว่าเป็นอย่างไรดี เริ่มตั้งแต่ทะเลแดงไปยังแอฟริกาตะวันออกและไปจนถึงมหาสมุทรอินเดียเลยทีเดียว และในบรรดาเมืองที่ถูกกล่าวถึงก็คือ ไครเซ (Chryse) ที่มีการพรรณนาว่าเป็นแหล่งแร่ทองคำ และมีสินค้าคุณภาพสูงซึ่งก็คือกระดองเต่า

“ It is said that there are also gold mines in the area, and that there is a gold coin, the kaltis, as it is called. Near this river is an island in the ocean, the furthest extremity towards the east of the inhabited world, lying under the rising sun itself, called Chryse. It supplies the finest tortoise shell of all the places on the Erythraean Sea. ”

(Casson, 1989: 91).

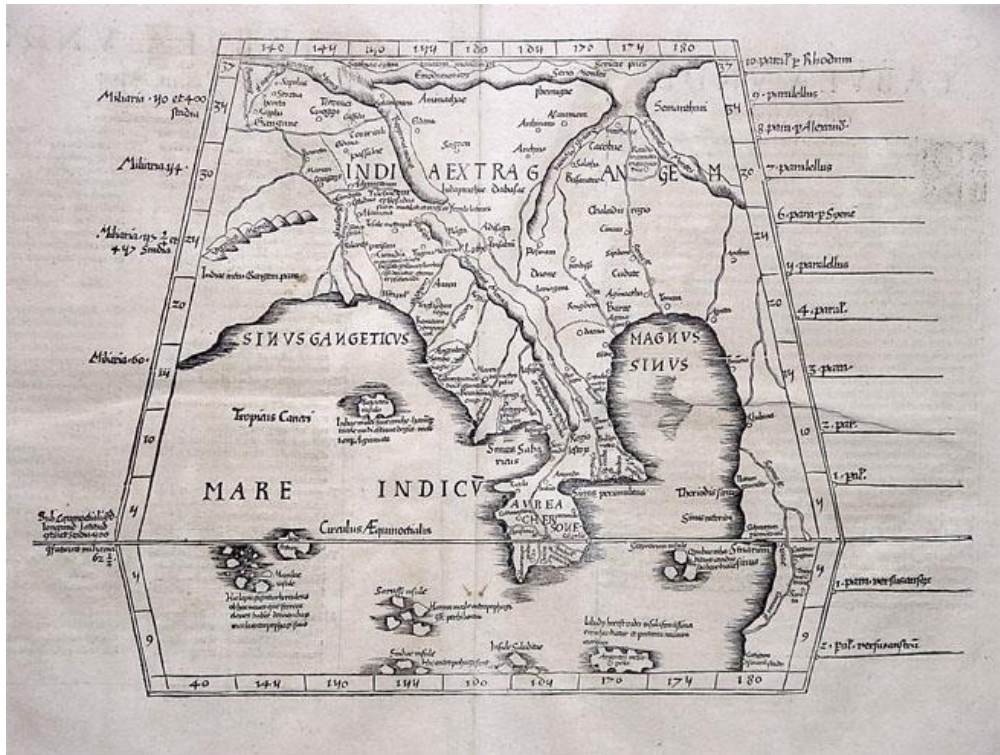

ภาพที่ 1: ภาพแผนที่โลกของ Pomponius Mela ตีพิมพ์ใหม่ใน *Mappae Mundi Bd. Vi.*

"Rekonstruierte Karten" โดย Konrad Miller (1898) ที่มาภาพ:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Karte_Pomponius_Mela.jpg (สืบค้น 10/6/55)

เอกสารโบราณชิ้นสำคัญที่ทำให้ ‘เกาะทอง’ หรือ ‘ดินแดนทอง’ ที่กล่าวขานกันในโลกตะวันตกได้เป็นรูปเป็นร่างมากขึ้นก็คือ *Geography* ของ คลอดิอุส ปโตเลมี (Claudius Ptolemy) ในราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 2 ที่แผนที่โลกของปโตเลมี มีรายละเอียดมากขึ้นและครอบคลุมทวีปและมหาสมุทรทั้งหมดที่เป็นที่รู้จักในสมัยนั้น รวมทั้งดินแดนที่ชื่อว่า Golden Khrosonese ด้วย (ภาพที่ 2) อย่างไรก็ตามแม้ว่างานด้านภูมิศาสตร์ของปโตเลมีไม่ได้ให้รายละเอียดใดๆเกี่ยวกับสภาพภูมิประเทศหรือประเภทของสินค้าพื้นเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ แต่ให้ค่าพิกัดของ Golden Khersonese ที่ $136^{\circ} 20'$ ตะวันออก $11^{\circ} 20'$ เหนือ รวมทั้งตำแหน่งเมืองท่าอื่นๆไว้ด้วย เช่น Takola พิกัด $160^{\circ} 30'$ ตะวันออก $4^{\circ} 15'$ เหนือ แต่การคำนวณในสมัยนั้นยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่มากจึงทำให้การเทียบเคียงกับแผนที่ปัจจุบันทำได้ยาก และยังมีชื่อเมืองอีกหลายๆแห่งที่ยังไม่สามารถระบุตำแหน่งได้จนถึงปัจจุบันนี้ (Wheatley, 1961: 139)

ภาพที่ 2 แผนที่ปโตเลมีในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นำมาตีพิมพ์ใหม่โดย Walderseemuller (1522)
ที่มาภาพ: <http://www.helmink.com> (สืบค้น 22/8/48)

หลังจากงานของ ปโตเลมี แล้วก็มีงานเขียนเชิงภูมิศาสตร์อื่นๆตามมาอีกหลายชิ้น ที่มีการพรรณนาถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์และสถานที่ต่างๆในโลก แต่มักเป็นการแปลความจากงานรุ่นก่อนๆ โดยที่ไม่ได้เพิ่มเติมความรู้ใหม่เกี่ยวกับดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่อย่างใด นอกจากการเอ่ยถึงเกาะเงินและเกาะทองที่กล่าวกันว่าเป็นชื่อเรียกตามสีของดินที่มีแร่โลหะเงินและทองผสมอยู่ (Wheatley, 1961: 131-7) เมื่อเทียบกับงานเขียนในอดีตแล้วงานของปโตเลมีให้ข้อมูลน่าสนใจมากที่สุด

การศึกษาเรื่อง ‘ดินแดนทอง’ หรือ ‘สุวรรณภูมิ’ นั้นนอกจากเอกสารโบราณจากตะวันตกแล้วยังมีการศึกษาจากเอกสารโบราณของจีนด้วย คือจากพงศาวดารราชวงศ์เหลียงในคริสต์ศตวรรษที่ 3 ซึ่งนับว่าเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญมากในการศึกษาชุมชนโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในพงศาวดารจีนนี้ได้กล่าวถึงตำนานการสร้างเมืองและนามของเจ้าผู้ครองนครในแถบทะเลใต้ เช่น พุนัน หลินอี พันพัน และ จินหลิน ซึ่งนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้มีความเห็นว่า จินหลิน น่าจะหมายถึง ‘สุวรรณภูมิ’ ในคัมภีร์มหาเวศกัณฑ์ (ขจร สุขพานิช, 2500; Wheatley, 1961)

ความคลุมเครือของเอกสารภาษาต่างประเทศที่มีการกล่าวถึงชื่อบ้านเมืองและการระบุตำแหน่งที่ตั้งที่ต้องการแปลความ ซึ่งมักมีความเห็นที่ต่างกันไป อีกทั้งไม่พบเอกสารหรือจารึกใดๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่กล่าวถึง ‘ดินแดนทอง’ หรือ ‘สุวรรณภูมิ’ เลย ถึงแม้ว่าจะมีก็เป็นเอกสารรุ่น

หลังลงมามากแล้วอย่างเช่น จารึกกัลยาณี ที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2019 โดยพระเจ้าธรรมเจดีย์แห่งเมืองพะโค ที่กล่าวถึงพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ยังดินแดน ‘สุวรรณภูมิ’ ซึ่งชื่อนี้ใช้แทนการเรียกราษฎรประเทศซึ่ง เยริณี สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณตั้งแต่แหลมมลายูไปจนถึงปากแม่น้ำสาละวิน แต่เป็นคนละแห่งกับ Golden Khersonese หรือ ‘สุวรรณภูมิ’ ที่เยริณีเชื่อว่าอยู่ทางตอนใต้ของคาบสมุทรมาเลเซีย (Gerini, 1909: 65) และเอกสารโบราณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกชิ้นคือ จารึกปราสาทพระขรรค์ ในพุทธศตวรรษที่ 18 ที่กล่าวถึง ‘สุวรรณปุระ’ ที่เชื่อกันว่าอยู่ที่สุพรรณบุรี (สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ., 2509) แต่เอกสารชิ้นนี้ก็เช่นเดียวกับจารึกกัลยาณี ที่ทิ้งช่วงห่างจากสมัยหลังพุทธกาลมานานมากเกินกว่าที่จะยืนยันถึงความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงได้ชัดเจน แต่ก็ยังมีนักวิชาการบางท่านที่มีความเห็นว่า ‘สุวรรณปุระ’ น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับดินแดน ‘สุวรรณภูมิ’ ที่ถูกกล่าวถึงในเอกสารเอเชียใต้ (เช่น ผาสุก อินทราวุธ, 2548; Moore, 2007)

ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หากจะกล่าวไปแล้วก็ไม่มีที่ใดที่เป็นแหล่งแร่ทองคำที่โดดเด่นและมีขนาดใหญ่พอที่สามารถจะเรียกขานได้ว่าเป็น ‘ดินแดนทอง’ (Land of Gold) แต่เพราะเหตุใดจึงมีคำเรียกขานเช่นนี้ในตำนานเมื่อสองพันปีที่แล้ว ข้อสันนิษฐานประการหนึ่งก็คือว่า ‘สุวรรณภูมิ’ อาจเป็นการเรียกขานในความหมายโดยอ้อม คือเป็นการกล่าวเรียกตามศักยภาพทางเศรษฐกิจของดินแดนที่มีผืนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์และมีทรัพยากรธรรมชาติมากมายหลากหลายชนิด มากกว่าการเป็นแหล่งแร่ทองคำ แต่อย่างไรก็ตามจากหลักฐานวัตถุประเภททองคำที่พบจำนวนมากในบางภูมิภาคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้มีบางท่านเห็นว่าการเป็น ‘ดินแดนทอง’ ตามความหมายตรงตามตัวอักษรของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นยังไม่ควรจะถูกตัดทิ้งไปเสียทีเดียว (สมิตร ปิติพัฒน์, สัมภาษณ์ มิถุนายน, 2555; Higham, 1989: 252)

‘สุวรรณภูมิ’ ในจินตนาการ

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเอกสารโบราณที่กล่าวมาต้นนี้ไม่ได้ให้ข้อมูลของ ‘สุวรรณภูมิ’ ที่มากไปกว่าการเป็นดินแดนที่มีการเผยแผ่พุทธศาสนา และอีกภาพหนึ่งที่เป็นดินแดนโพ้นทะเล เป็นเมืองท่าค้าขายที่นักแสวงโชคต่างปรารถนาที่จะไปถึง แต่ก็ไม่พบ ‘สุวรรณภูมิ’ ในเอกสารท้องถิ่นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่อย่างใด ดังนั้นหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิจึงมาจากการแปลความเสียเป็นส่วนใหญ่ ที่มาจากการอ้างอิงเหตุผลทางด้านภาษาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และหลักฐานโบราณคดีที่มีอายุสมัยย้อนหลังไปเมื่อครั้งพุทธกาลเป็นต้นมา และการศึกษาลักษณะนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นแบบปลายเปิด ซึ่งก็เป็นธรรมดาสามัญที่จะมีข้อสมมติฐานต่างๆ ที่จะเป็นประเด็นให้ถกเถียงและต่อยอดองค์ความรู้กันไป เว้นเสียแต่ว่าจินตนาการทางวิชาการนั้นจะถูกปิดกั้นโดย ‘กระแส’ ที่ทำการดวนสรุปแบบรวบรัดตัดความไปเสียก่อน

‘สุวรรณภูมิ’ แม้จะเป็นเพียงชื่อที่อยู่ในตำนานและในเอกสารโบราณที่อยากจะพิสูจน์ความจริงได้ แต่หลายคนก็เชื่อว่าเป็นสถานที่ที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งอยู่ไปทางทิศตะวันออกของชมพูทวีป ทำให้มีงานศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จริงจังอยู่หลายชิ้น อย่างการศึกษาในยุคแรกเป็นการแปลความทางภาษาศาสตร์ประกอบกับข้อมูลด้านภูมิศาสตร์ ตัวอย่างงานศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ งานของนายทหารชาวอิตาเลียน ที่เข้ามารับราชการในสยาม และเป็นผู้ที่มีความสามารถด้านภาษาศาสตร์และสนใจศึกษาด้านประวัติศาสตร์ คือ พันเอก ยี อี เยรีนิ ผู้ตีพิมพ์งานศึกษาเรื่อง *Researches on Ptolemy's Geography of Eastern Asia (Further India and Indo-Malay Archipelago)* ที่ได้กล่าวถึงแล้วในข้างต้นว่า เยรีนิเสนอว่า Golden Khersonese และ Chryse ก็คือ Suvarnabhumi หรือ Suvarnadvipa (สุวรรณภูมิ หรือ สุวรรณทวีป) ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของคาบสมุทรมาลายู โดยให้เหตุผลและน้ำหนักไปในเรื่องของภาษาที่ dvipa หมายถึงเกาะหรือคาบสมุทร (Gerini, 1909) และงานศึกษาอีกชิ้นที่กล่าวถึงสุวรรณภูมิ ได้แก่ งานของ ที ดับบิว ไรส์ เดวิดส์ เรื่อง *Buddhism: a Sketch of the Life and Teachings of Gautama, The Bhuddha* ที่เขียนขึ้นเมื่อปีค.ศ. 1877 และ ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1910 ซึ่งเดวิดส์เสนอว่าสุวรรณภูมิมีได้ครอบคลุมเพียงคาบสมุทรมาเลเซีย แต่หมายรวมถึงดินแดนตั้งแต่ร่างกุ้งลงมาจนจรดปลายของคาบสมุทร โดยอธิบายเพียงว่าเห็นพ้องตามงานเขียนรุ่นก่อนๆ และจากความเข้าใจที่ว่าดินแดนและชื่อเรียกดังกล่าวนั้นเป็นที่รับรู้กันในลังกา แต่ไม่ได้แจกแจงเหตุผลอื่นใด (Davids, 1912: 227) ส่วนงานเขียนด้านประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตกคนอื่นๆ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่กล่าวถึง ‘สุวรรณภูมิ’ เช่น เรื่อง *The Kingdom of Siam* ของ คาร์เตอร์ กล่าวว่าสยามเป็นส่วนหนึ่งของ Golden Khersonese หรือ Chryse โดยมิได้ให้คำอธิบายแต่อย่างใด (Carter, 1904: 80-1) นอกจากนี้แล้วยังมีบทความของ แบลกเดน เรื่อง *Siam and the Malay Peninsula* ที่น่าสนใจ (Blagden, 1905) แม้ว่าจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิโดยตรง แต่ก็ทำให้เห็นถึงบรรยากาศของการศึกษาในยุคนั้น ที่หลักฐานและการแปลความด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีอาจถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ดังที่ แบลกเดน ได้กล่าวพาดพิงพันเอกเยรีนิ ไว้ว่า

“ Malay history is an obscure subject and hardly, perhaps, of very general interest, but in view of Colonel Gerini's recognized position as an authority of matters relating to the history of South-Eastern Asia, it is impossible to pass over in silence assertions such as these, which are contrary to ascertained facts and in the highest degree misleading.”

(Blagden, 1906: 108).

นอกจากนี้งานศึกษาประวัติศาสตร์มาเลเซียของเยรินยังถูกกล่าวหาด้วยว่ามีการตีความที่เกินจริง ซึ่งน่าจะหมายรวมถึงการศึกษา Golden Khersonese ของเยรินด้วย ว่ามาจากอิทธิพลของสยามในบทความของแบลกเดนได้พยายามอธิบายว่าตอนใต้คาบสมุทรมาลายูรวมทั้งสิงคโปร์ด้วยนั้นไม่เคยถูกรอบครองโดยชาติอื่นอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะโดยชาว จีน หรือสยามก็ตาม และแบลกเดนยังกล่าวด้วยว่าการกล่าวอ้างถึงประวัติศาสตร์ที่ห่างไกลนั้นเป็นเรื่องที่ไร้เหตุผลสิ้นดี เพราะการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันได้ทั้งช่วงไปนานแล้ว และแบลกเดนก็ยังกล่าวอ้างด้วยว่าไม่พบกลุ่มชาติพันธุ์อื่นใดนอกจากชาวมลายูที่ตั้งรกรากอยู่ในมาเลเซีย งานเขียนของชาวอังกฤษผู้นี้จะมีนัยยะหรือหวังผลประการใดนั้นก็คงคาดเดาได้ไม่ยากนัก

งานศึกษาของชาวตะวันตกในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นั้นอยู่ในช่วงเวลาที่งานโบราณคดียังจำกัดอยู่เพียงการศึกษาจากเอกสารหลักฐาน แม้จะมีการสำรวจพื้นที่แต่ก็มีไม่มากนัก กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีการสำรวจและขุดพิสูจน์จริงจึงขึ้นที่มีการใช้หลักฐานโบราณคดีเข้ามาใช้อ้างอิง ซึ่งได้มีผู้ศึกษารวบรวมและวิเคราะห์แนวคิดของการศึกษาเรื่องสุวรรณภูมิในประเทศไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันไว้แล้วเป็นอย่างดี ได้แก่งานของรุ่งโรจน์และคณะ (2554) ซึ่งได้จัดลำดับพัฒนาการของแนวคิดและแนวการศึกษาที่เริ่มมีรากฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 มาจนถึงปัจจุบัน โดยสามารถแบ่งกลุ่มได้เป็นช่วงๆ กล่าวคือ ในช่วงแรกเริ่มนั้นมีแนวคิดเรื่องสุวรรณภูมิเป็นดินแดนแห่งการตั้งมั่นของพุทธศาสนา และมีการเสนอว่าศูนย์กลางของสุวรรณภูมิอยู่ที่นครปฐมและอุททอง ดังเช่นใน พระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา ที่มีการสันนิษฐานถึงตำแหน่งที่ตั้งของสุวรรณภูมิว่าครอบคลุมตั้งแต่เมืองมอญหรือทางใต้ของเมียนมาร์ลงไปจนถึงปลายแหลมมลายู และรวมถึงดินแดนในทิศตะวันออกของเมืองมอญไปจนถึงเวียดนามด้วย โดยมีการอธิบายถึงความสำคัญและให้น้ำหนักหลักฐานโบราณคดีที่พบที่เมืองนครปฐมและเมืองอุททองว่าพบมากกว่าที่พบที่เมืองมอญและที่อื่นๆ ดังนั้นน่าจะเป็ดินแดนที่รับพุทธศาสนามาก่อนใครทั้งหมด (กรมศิลปากร, 2548)

แนวการศึกษาสุวรรณภูมิในช่วงต่อมามีการค้นคว้าหลักฐานเพิ่มเติมจากของเอกสารตะวันตกและเอกสารจีน ที่นอกเหนือจากที่สุวรรณภูมิเป็นที่ตั้งมั่นของพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางการค้าด้วย (นริศรานูวัตวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และ สมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2505) ต่อมาการศึกษาในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ‘สุวรรณภูมิ’ ถูกนำมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยมฉบับหลวงวิจิตรวาทการ (2476) ที่ถ่ายทอดเป็น ‘แผ่นดินทอง’ ‘แหลมทอง’ หรือ ‘ขวานทอง’ ที่แม้ว่า ‘สุวรรณภูมิ’ จะไม่ได้จำกัดเพียงพื้นที่ประเทศไทยเท่านั้น จากการวิเคราะห์ของรุ่งโรจน์และคณะ (2554) ก็มองว่าเป็นการสร้างความหมายในทำนองปลุกเร้าให้เกิดความรักชาติและมีจุดหมายร่วมกันคือการที่ประเทศไทยได้กลายเป็นมหาอำนาจในดินแดนแหลมทองแห่งนี้

ในราว พ.ศ. 2500 - 2540 ได้เริ่มมีการค้นพบหลักฐานในทางโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น ทำให้หลักฐานที่เป็นวัตถุเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์มากขึ้น จากหลักฐานการค้นพบแหล่งโบราณคดีอย่างเช่นที่บ้านดอนตาเพชร อ.พนมทวน จ.กาญจนบุรี (Glover, 1989, 1990, 1996) และแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายอีกหลายๆ แหล่งในภาคกลางโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณ อ.อุทุมพร จ.สุพรรณบุรี (มนัสโอภากุล, 2525, 2536) ทำให้ภาพการเป็นเมืองท่าและเป็นศูนย์กลางการค้าของสุวรรณภูมิบนที่ราบภาคกลางถูกตอกย้ำอยู่เสมอ (มานิต วัลลิโกดม, 2531; ศรีศักรวัลลิโกดม, 2543; สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2545) แต่ทั้งหมดทั้งมวลนี้ ก็ยังเป็นการอธิบายจากหลักฐานของประเทศไทยเป็นสำคัญ โดยที่หลักฐานและข้อสันนิษฐานในงานจากประเทศเพื่อนบ้านนั้นไม่ค่อยได้มีการหยิบยกมาผนวกวิเคราะห์กันเท่าไรนัก จะมีกล่าวถึงอยู่บ้างก็เพียงในงานไม่กี่ชิ้นเท่านั้น (เช่น, 2548) และความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในที่ราบภาคกลางที่เป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมทวารวดีก็ถูกผาสุก อินทราวุธถ่ายทอดว่าเป็นความรุ่งเรืองที่สืบเนื่องมาจาก ‘สุวรรณภูมิ’

ความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาของกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดี ที่สะท้อนเป็นรูปธรรมโดยสถาปัตยกรรมและประติมากรรมที่ยิ่งใหญ่และวิจิตรบรรจงนั้นมีอาจปฏิเสธได้ แต่ลักษณะภูมิศาสตร์กายภาพของอุทุมพรและนครปฐมนั้นไม่อาจจะเรียกว่าเป็น ‘เมืองท่าชายฝั่งทะเล’ ได้เต็มปากนัก เพราะอยู่ห่างเข้าไปจากชายฝั่งทะเลปัจจุบันเข้ามาในผืนแผ่นดินร่วมร้อยกิโลเมตรเลยทีเดียว แต่เมืองสมัยทวารวดีก็ถูกนำเสนอเป็นภาพของเมืองท่าชายฝั่งทะเลเดิม โดยการอ้างอิงจากผลการศึกษาของผ่องศรี และทิวา (2523) ที่เสนอว่าระดับน้ำทะเลในช่วง 1,000 -1,500 ปีขึ้นสูงกว่าระดับน้ำทะเลในปัจจุบันถึง 4 เมตร ดังนั้นเมืองคูน้ำ-คันดินสมัยทวารวดีอย่างเช่น เมืองอุทุมพร เมืองนครปฐม และเมืองอื่นๆ ในสมัยทวารวดีที่ตั้งอยู่บนขอบที่ราบภาคกลางนั้น มีภูมิประเทศที่เรียกว่าเป็น ‘ชายฝั่งทะเลเดิม’ ข้อสันนิษฐานนี้เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย อาจจะได้ด้วยเหตุที่มีความ ‘ลงตัว’ กับข้อสันนิษฐานอื่นๆ จนมีการนำมาอ้างอิง หรือแทบจะเรียกว่ายึดถือราวกับว่าเป็นข้อเท็จจริงที่มีการพิสูจน์มาเรียบร้อยแล้ว ทั้งๆ ที่ข้อสันนิษฐานนี้ยังต้องการพิสูจน์อีกมาก และงานชุดค้นทางโบราณคดีใกล้ๆ เมืองโบราณสมัยทวารวดีบนที่ราบภาคกลางก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงถึงการเป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลเดิมอย่างใดไม่ว่าจะในทางนิเวศวิทยาหรือในทางโบราณคดี กล่าวคือหากเป็นเมืองชายฝั่งทะเลเดิมก็น่าจะพบซากสัตว์น้ำทะเลที่ถูกมนุษย์นำมาใช้ประโยชน์บ้าง แต่ซากสัตว์น้ำที่พบในหลุมขุดค้นมีเพียงสัตว์น้ำจืดเท่านั้น (พรชัย สุจิตต์, 2529; วสันต์ เทพสุรียานนท์, 2545; Kanjanajuntorn, 2005) ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวขัดแย้งกับข้อสันนิษฐานเรื่องเมืองโบราณบนชายฝั่งทะเลเดิมในสมัยทวารวดี

งานของผ่องศรี และ ทิวา (2523) ที่นำภาพถ่ายทางอากาศมาประยุกต์ใช้ในงานโบราณคดีได้ค้นพบร่องรอยของเมืองโบราณที่มีคูน้ำ-คันดินจำนวนหลายแห่งในประเทศไทย ซึ่งนับว่ามีคุณูปการ

อย่างมากมายต่อความเข้าใจวัฒนธรรมสมัยทวารวดี แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีการค้นพบหลักฐานใหม่ๆ เพิ่มขึ้น และในปัจจุบันการวิเคราะห์ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ก็มีความก้าวหน้ามากขึ้นด้วย องค์ความรู้ในเรื่องชายฝั่งทะเลเดิมรอบอ่าวไทยก็เริ่มมีผู้ศึกษาด้านธรณีวิทยาเพิ่มขึ้นซึ่งผลการศึกษาแนวชายฝั่งทะเลเดิมก็พบว่าเมื่อ 1,000 – 1,500 ปีที่แล้วนั้นอยู่ในระดับที่ไม่ต่างจากปัจจุบันมากนัก ส่วนแนวชายฝั่งที่ขึ้นไปเหนืออ่าวไทยกว่าร้อยกิโลเมตรนั้นก็มีความเป็นไปได้ก็จริง แต่นั่นเป็นเมื่อประมาณ 7,000 ปีมาแล้ว ซึ่งเกิดขึ้นก่อนสมัยทวารวดีหลายพันปีนัก (สมภพ วงศ์สมศักดิ์, 2531; Sinsakul, 1992, 2000, Umitsu *et al.*, 1999, 2002) แต่ปัจจุบันเมืองทวารวดีในภาคกลางก็ยังถูกถ่ายทอดว่าเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลอยู่นั่นเอง ดังปรากฏในนิทรรศการตามพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในภาคกลางที่ใช้สื่อผสมอันทันสมัยมาใช้ในการนำเสนอภาพของชุมชนเมืองท่าสมัยทวารวดีได้อย่างน่าติดตาม แต่ข้อมูลความรู้กลับหยุดนิ่งไม่ทันต่อความรู้ในปัจจุบันที่ก้าวไปไกลกว่านั้นมากแล้ว

จนในช่วงทศวรรษหลังมานี้ ‘สุวรรณภูมิ’ ถูกใช้ในความหมายที่กว้างขึ้น คือใช้ในลักษณะเทียบแทนความหมายของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งภูมิภาค ดังเช่นที่รุ่งโรจน์และคณะ (2554) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ งานเขียนบางชิ้นใช้หัวเรื่องมีคำว่า ‘สุวรรณภูมิ’ แต่ไม่ได้มีการกล่าวถึงเอกสารโบราณหรือตำนานสุวรรณภูมิแต่อย่างใด โดยเป็นที่เข้าใจด้วยเนื้อหาในงานศึกษาว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านโดยทั่วไป ส่วนการกล่าวถึงตำนานสุวรรณภูมิก็วนเวียนอยู่กับการนำเสนอความหลากหลายและตอกย้ำถึงความสำคัญของหลักฐานโบราณคดีในประเทศไทยในลักษณะที่ทำให้เข้าใจได้ว่าเป็นศูนย์กลางของสุวรรณภูมิ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545; สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548, 2549, 2550) จนทำให้บางครั้งหรือบางคนสับสนกับความหมายและขอบเขตของ ‘สุวรรณภูมิ’

‘สุวรรณภูมิ’ ในความรู้ของอาเซียน

หากเหลียวมองดูหลักฐานจากประเทศเพื่อนบ้านสักนิด ก็พบว่าความรุ่งเรืองและมั่งคั่งในยุคร่วมสมัยกับพระเจ้าอโศกนั้นยังมีอาจต่วนสรุปได้ว่าน้อยกว่าหลักฐานในประเทศไทยเลย ก่อนอื่นต้องยอมรับกับประการหนึ่งว่า งานวิชาการโบราณคดียังมีความเหลื่อมล้ำกันมากระหว่างประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน ด้วยสภาพเศรษฐกิจและการเมืองของแต่ละประเทศที่บ้างก็เอื้ออำนวยบ้างก็เป็นอุปสรรคต่องานวิชาการลักษณะนี้ แต่สำหรับประเทศไทยแล้วนับว่าสถานการณ์ดีมากเมื่อเทียบกับเพื่อนบ้านในบางประเทศ จนอาจกล่าวได้ว่าข้อมูลวิชาการโบราณคดีในประเทศไทยก้าวหน้าอยู่ในลำดับต้นๆของภูมิภาคเลยทีเดียว แต่อย่างไรเสียการรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนในไม่ช้านี้ ก็หวังว่าจะมีอันส่งผลให้เกิดความร่วมมือทางวิชาการโบราณคดีในระดับภูมิภาคด้วย

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงงานวิชาการว่าด้วยเรื่อง ‘สุวรรณภูมิ’ ในงานศึกษาวิจัยที่นอกเหนือจากในประเทศไทยบ้าง อันที่จริงแล้วการเข้าถึงข้อมูลทางโบราณคดีของประเทศเพื่อนบ้าน ส่วนมากจะค้นคว้าได้จากงานของนักวิชาการต่างชาติที่เข้าไปศึกษาแล้วเผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ ส่วนการเข้าถึงข้อมูลจากเจ้าของประเทศจริง ๆ นั้นยังมีอุปสรรคอยู่ไม่น้อย ด้วยข้อจำกัดในเรื่องของภาษาและการเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มีการเผยแพร่ต่างประเทศซึ่งก็มีไม่มากนัก ดังนั้นทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ‘สุวรรณภูมิ’ ของนักโบราณคดีในอาเซียนจึงไม่สามารถทำได้ในที่นี่ ทำได้ก็เพียงการกล่าวถึงงานศึกษาที่เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษเท่านั้น ซึ่งวัตถุประสงค์ในการนี้ก็คือเพื่อที่จะชี้ให้เห็นถึงข้อมูลโบราณคดีในบริบทที่กว้างขึ้น ที่นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีที่ศึกษาเรื่อง ‘สุวรรณภูมิ’ ควรใส่ใจรับรู้และใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ด้วย ซึ่งมีข้อสันนิษฐานถึงที่ตั้งของ ‘สุวรรณภูมิ’ แตกต่างกันมากมาย บ้างก็ว่าอยู่ที่รัฐอาระกัน (ยะไข่) บ้างก็ว่าอยู่ที่ปากแม่น้ำอิระวดี หรือจะอยู่ที่คาบสมุทรมลายูเซีย ที่เกาะสุมาตรา หรือภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งงานศึกษาก็จะเป็นการวิเคราะห์จากเอกสารหลักฐาน จากภูมิศาสตร์กายภาพ และหลักฐานทางโบราณคดี โดยเป็นการให้น้ำหนักและความสำคัญแตกต่างกันออกไป

งานศึกษาที่สำคัญและมีการอ้างอิงเสมอๆ อย่างงานของ พอล วิทลีย์ ที่ศึกษาชุมชนสมัยต้นประวัติศาสตร์จากหลักฐานเอกสารทั้งของตะวันตกและของจีน (Wheatley, 1961) ซึ่งวิทลีย์พยายามที่จะเทียบเคียงตำแหน่งเมืองโบราณที่ปรากฏในเอกสารโบราณเหล่านั้นกับสถานที่จริง โดยใช้เอกสารหลักฐานและวิเคราะห์ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นสำคัญ วิทลีย์วิเคราะห์ Golden Khersonese และ Suvarnabhumi แยกจากกัน โดยให้ความเห็นว่า Golden Khersonese หรือ ‘ดินแดนทอง’ นั้นอยู่ที่คาบสมุทรมลายูเซีย และ ตั้งข้อสังเกตว่าแม้ว่าภูมิภาคนี้จะไม่มีย่านทองคำที่โดดเด่นนัก แต่กิจกรรมการร่อนแร่ทองในปัจจุบันตามแม่น้ำหลายสายในมาเลเซียก็ทำให้ต้องกลับไปพิจารณาว่าการถูกเรียกขานว่า ‘ดินแดนทอง’ นั้นอาจมีที่มาที่เกี่ยวกับทองคำก็เป็นได้หาใช้สิ่งเลื่อนลอยไม่ (Wheatley, 1961: 145) ส่วน Suvarnabhumi หรือ Suvarnadvipa นั้นวิทลีย์เชื่อว่าเป็นเกาะสุมาตรา โดยวิเคราะห์จากวรรณกรรมโบราณของอินเดีย *รามายณะ* ที่ปรากฏชื่อ Yavadvipa (ยวทวีป) ที่วิทลีย์เชื่อว่าตรงกับชื่อ Iabadiou ในแผนที่ของปโตเลมีเพราะมีการออกเสียงคล้ายกับ Yavadvipa (ยวทวีป) ในภาษาปราคิต ซึ่งเป็นชื่อเดียวกับ Malayadvipa (มลายทวีป) ซึ่งปรากฏในหนังสือ *วายุปุราณะ* ที่ในตอนหนึ่งของหนังสือเรียกชื่อ Yamadvipa (ยมทวีป) สรุปลงก็คือชื่อเรียก Yavadvipa Yamadvipa และ Malayadvipa คือสถานที่แห่งเดียวกันที่วิทลีย์เสนอว่าหมายถึงเกาะสุมาตรา ซึ่งอาจจะรวมถึงคาบสมุทรมลายูเซียและหมู่เกาะทั้งหมดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นได้ (Wheatley, 1961: 177-82) โดยรวมแล้วงานศึกษาของวิทลีย์ชิ้นนี้ใช้การวิเคราะห์จากเอกสารและการตีความทางภาษาศาสตร์

และภูมิศาสตร์กายภาพ แต่ไม่ได้กล่าวถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นวัตถุเท่าใดนัก และไม่ได้กล่าวชัดเจนว่า Golden Khersonese กับ Suvarnabhumi เกี่ยวข้องกันหรือไม่อย่างไร

แม้ว่าวิสัยทัศน์จะเห็นว่าแผนที่ของปโตเลมีในส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก และค่าพิกัดที่ระบุไว้ไม่สามารถเทียบเคียง Golden Khersonese กับคาบสมุทรมมาเลเชียได้ แต่งานศึกษาของอาเลนให้ความเห็นต่างออกไป (Allen, 1988) งานของเธอเป็นงานภูมิศาสตร์โบราณคดี (Geoarchaeology) บริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของคาบสมุทรมมาเลเชียในบริเวณปากแม่น้ำ ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของภูมิประเทศที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณและต่อกิจกรรมการติดต่อแลกเปลี่ยน ควบคู่กับการวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งผลการศึกษาแสดงถึงการมีชุมชนชายฝั่งทะเลที่หนาแน่นและมีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา ซึ่งก็เท่ากับเป็นการเน้นย้ำว่า Golden Khersonese นั้นอยู่บนคาบสมุทรมมาเลเชีย อาเลนกล่าวด้วยว่าแม้ว่าพิกัดของปโตเลมีจะมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก แต่ก็มีลักษณะบางอย่างที่แสดงบนแผนที่คาบสมุทรที่น่าจะมีเค้าความจริงอยู่บ้าง และ เรื่องนี้จึงควรพิสูจน์ด้วยการศึกษาทางโบราณคดี เป็นต้นว่า การค้นหา ตักโกลา (Takola) ว่าอยู่ที่ใดกันแน่ ซึ่งตามแผนที่ของ ปโตเลมินั้น ตักโกลามีตำแหน่งอยู่ทางตะวันตกของคาบสมุทรมมาเลเชียแล้วก็มีการตีความว่าตักโกลาอาจจะอยู่ที่ตะกั่วป่า บ้างก็ว่าอยู่ที่ จ. ตรัง หรือที่ใดที่หนึ่งบนคาบสมุทรมมาเลเชียฝั่งตะวันตกในเขตของมาเลเชีย

นอกจากงานศึกษาที่มีการกล่าวถึง Golden Khersonese แล้วยังมีงานศึกษาค้นคว้าในมาเลเชียอีกจำนวนไม่น้อยที่แสดงหลักฐานชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีการติดต่อกับชุมชนอื่นๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และมาในสมัยต้นประวัติศาสตร์ก็ติดต่อกับอินเดียอย่างเข้มข้น (เช่น Allen, 2000; Bellwood, 2007) นอกจากนี้ยังมีงานของ ปีแอร์ มงแก้น ที่กล่าวถึง ‘สุวรรณภูมิ’ ว่าเป็นพื้นที่บริเวณคาบสมุทรมมาเลเชียและรวมถึงหมู่เกาะของอินโดนีเซียด้วย (Moguen, 2006: 295) ซึ่งหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่นี้ก็คล้ายๆกับภาคกลางของไทย ที่หลักฐานวัตถุเนื่องในพุทธศาสนาไม่ชัดเจน มาจนกระทั่งสมัย ‘ศรีวิชัย’ คือช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 ลงไปแล้ว ซึ่งศรีวิชัยก็มีอายุร่วมสมัยกับทวารวดีในภาคกลางของไทย

พื้นที่อีกบริเวณหนึ่งที่น่าจับตามองไม่น้อยสำหรับหลักฐานโบราณคดีที่ร่วมสมัยกับ ‘สุวรรณภูมิ’ ในสมัยของพระเจ้าอโศก ก็คือตอนใต้ของเมียนมาร์ที่ หม่องทินอ่องนักประวัติศาสตร์ชาวเมียนมาร์ได้โต้แย้งเรื่องตำแหน่ง ‘สุวรรณภูมิ’ ว่ามีได้อยู่ที่นครปฐมตามที่นักวิชาการไทยกล่าวอ้าง ด้วยเหตุที่ว่า ‘สุวรรณภูมิ’ เป็นเมืองทางชายฝั่งทะเล แต่นครปฐมนั้นตั้งอยู่ห่างจากชายฝั่งทะเลเข้าไปในภาคพื้นทวีปมากนัก ดังนั้น ‘สุวรรณภูมิ’ จึงน่าจะอยู่ที่สะเทิม (Thaton) มากกว่า (Htin Aung, 1967) และ นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคมของชุมชนโบราณในช่วงพุทธศตวรรษที่ 5 ของพยู (Pyu) ในตอนเหนือ และชุมชนมอญโบราณในทางตอนใต้ ซึ่งมีหลักฐานที่มีพัฒนาการสืบเนื่อง

มาในพุทธศตวรรษที่ 10 เป็นชุมชนเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ เช่น ศรีเกษตรในทางใต้ของเมียนมาร์ (Hudson, 2004; Moore, 2007) หลักฐานโบราณคดีโดยรวมก็ทำนองเดียวกับภาคกลางของไทยและที่พบบนคาบสมุทรมาเลเซีย ที่พบว่าการติดต่อกับอินเดียเริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาล และ หลายศตวรรษต่อมาจึงพบหลักฐานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนา

นอกจากหลักฐานใน 3 อนุภูมิภาคที่กล่าวถึงแล้ว ยังมีอีกงานศึกษาหนึ่งที่เสนอว่ารัฐอาระกัน ในเมียนมาร์ควรจะได้รับพิจารณาสำหรับการเป็นตำแหน่งของ ‘สุวรรณภูมิ’ ด้วย คืองานศึกษาของ เรย์ ทวีเคราะห์หลักฐานวัตถุสามประเภท ซึ่งเรย์เชื่อว่าเป็นหลักฐานทางตรงที่บ่งบอกถึงการติดต่อใกล้ชิดระหว่างชุมชนโบราณในรัฐอาระกันกับชุมชนจากอินเดีย ซึ่งหลักฐานวัตถุเหล่านั้นได้แก่ ตราประทับ (seal) และหินสีสลักเป็นรูปต่างๆที่มีลักษณะคล้ายหัวแหวน (intaglio, cameo) ที่พบมากในคาบสมุทรอินเดียฝั่งตะวันออก ตลอดจนบริเวณปากแม่น้ำคงคาและเลียบบชายฝั่งตั้งแต่เมืองโอริสสา (Orissa) อันธรา (Andhra) และทมิฬ (Tamil) ลงไปจนถึงตอนเหนือของศรีลังกา (Ray, 1991) และหลักฐานอีกประเภทก็คือภาชนะดินเผาที่เรียกว่า Rouletted wear ที่มีลักษณะผิวขัดมันสีดำและตกแต่งด้วยลวดลายจากการขูดขีดมีที่มาจากอินเดีย ที่พบหลายแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งสองฝั่งของคาบสมุทรภาคใต้ของไทย (Bellina, 2003) ที่เกาะชวาและเกาะบาหลี (Ardika & Bellwood, 1991) แต่อันที่จริงแล้วหลักฐานที่เรย์ใช้วิเคราะห์นั้นก็พบตามแหล่งโบราณคดีชายฝั่งทะเลของไทย เช่นเดียวกัน (บุญญฤทธิ์ และ เรไร, 2552) ซึ่งลำพังจากหลักฐานดังกล่าวนี้ พื้นที่ของรัฐอาระกันก็น่าจะถือว่าโดดเด่นกว่าภูมิภาคอื่นๆที่กล่าวมาแล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ในรัฐอาระกันยังมีข้อมูลการสำรวจศึกษาอยู่น้อยมาก ซึ่งหากในอนาคตมีงานศึกษาภาคสนามมากขึ้น ก็เป็นไปได้มากทีเดียวที่จะพบหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมอินเดียอย่างน้อยตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา

กล่าวโดยย่อคือ หลักฐานโบราณคดีจากหลายภูมิภาคที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีความเป็นไปได้ทั้งสิ้นที่จะเป็นศูนย์กลางของ ‘สุวรรณภูมิ’ แต่ประเด็นปัญหาก็คือหลักฐานร่วมสมัยกับพระเจ้าอโศกที่จะยืนยันการเข้ามาของพุทธศาสนาที่อันเชิญมาโดยพระโสณะเถระและพระอุตตระเถระนั้นลางเลือนเต็มที จนกระทั่งเกือบพันปีภายหลังสมัยพระเจ้าอโศกที่พุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกในหลายๆพื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนหลักฐานการเป็นเมืองท่าค้าขายนั้นพบอย่างหนาแน่น โดยเฉพาะวัตถุที่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยที่เป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับชุมชนต่างแดน ที่ย้อนหลังไปอย่างน้อยตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา แต่ทว่าการเป็นชุมชน ‘เมือง’ ที่โดยทั่วไปน่าจะพบหลักฐาน อาทิเช่น ความหนาแน่นของที่อยู่อาศัยและสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ ซึ่งก็มักจะบ่งบอกถึงสภาพเศรษฐกิจที่ซับซ้อนมากขึ้น และ จำนวนประชากรที่หนาแน่นขึ้นนั้น ไม่ปรากฏชัดเจนจนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 10 ลงมาแล้ว อย่างไรก็ตามการแปลความเรื่องความเป็นชุมชน ‘เมือง’ น่าจะต้องมีการพิจารณาให้ถี่ถ้วนภายใต้บริบทของสังคมวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือซึ่งการรวมตัวทางสังคมในแต่ละภูมินาณีย่อมต้องมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมต่างๆของสังคม

‘สุวรรณภูมิ’ (ยังไม่ว้าว) อยู่ที่ไหน?

จากการที่กล่าวถึงงานศึกษาและข้อสันนิษฐานจากหลายๆคน ที่เสนอสมมติฐานที่แตกต่างกัน นั้น ก็เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าการศึกษาค้นคว้าเรื่อง ‘สุวรรณภูมิ’ ยังไม่สิ้นสุดลง เช่นเดียวกับการศึกษาในประเด็นอื่นในทางโบราณคดีที่ยังมีการเคลื่อนไหวอยู่ต่อไป องค์ความรู้และทฤษฎีต่างๆ อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปได้ หากมีการค้นพบหลักฐานใหม่ หรือการวิเคราะห์แปลความในเชิงลึก สามารถทำได้มากขึ้น เพราะนับวันเทคโนโลยีก็ยิ่งก้าวหน้าขึ้นไปเรื่อยๆ และไม่ว่าสถานการณ์โลกจะเป็นอย่างไร ความต้องการที่จะศึกษารากเหง้าของตนเองก็ไม่มีความจบสิ้น ยังมีพื้นที่อีกกว้างใหญ่ไพศาล และหลักฐานจำนวนมากมายังไม่ถูกค้นพบ และการศึกษาวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งยังสามารถทำต่อไปได้อีก ดังนั้นหลักฐานข้อมูลใหม่ๆอาจทำให้ความรู้ความเข้าใจต่อสังคมวัฒนธรรมในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงได้อยู่ตลอดเวลา

บทความนี้ต้องการรื้อฟื้นให้เกิดจินตนาการในเรื่องสุวรรณภูมิต่อไปอีก เพราะเชื่อว่า ‘สุวรรณภูมิ’ ไม่ควรถูกสรุปด้วยความหมายที่เหมือนเป็นการทักท้วงเอาเองว่า หมายถึงดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด แต่จะหมายถึงพื้นที่ใดนั้นควรจะต้องทำการค้นคว้ากันต่อไป แม้ว่าข้อถกเถียงนี้จะไม่มีที่สิ้นสุด เพราะไม่อาจพิสูจน์ความจริงได้ก็ตามที แต่ก็ยังดีเสียกว่าการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์โบราณคดีบนความสับสนจนเป็นเหตุให้เข้าใจไขว้เขว หรือเป็นการยึดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนมองข้ามบางสิ่งไป และที่สำคัญควรจะต้องคำนึงถึงความเป็นปุณชนของผู้บันทึกและผู้ที่เกี่ยวข้อง ‘สุวรรณภูมิ’ นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาแม้ว่านักโบราณคดีจะไม่สามารถต้านทานกระแสแนวคิดที่กำลังได้รับความนิยมในขณะนี้ได้ แต่สิ่งที่ทำได้คือเร่งศึกษาและค้นคว้าหาความจริงให้เป็นที่ยอมรับแก่สังคมและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าการเป็นประชาคมอาเซียนจะทำให้มีความร่วมมือกันทางวิชาการ เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์และโบราณคดีกันมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญอย่างยิ่งคืออดีตทั้งหลาย เป็นต้นว่า ความเป็นชาตินิยมที่ก่อเกิดมาจากมายาคติที่ถูกสมมติขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ จะได้มลายหายไปไปในที่สุด

บรรณานุกรม

- [1] กรมศิลปากร. (2548). พระราชพงศาวดารฉบับราชทัณฑ์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, กรมศิลปากร.
- [2] ขจร สุขพานิช. (2500). สุวรรณภูมิและทวารวดีอยู่ที่ไหน? ศิลปากร, 1(2), 61-8.
- [3] นริศรานุกัณติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2505). สาส์นสมเด็จพระเจ้า. กรุงเทพฯ: ครุสภา.

- [4] บุญญฤทธิ์ ฉายสุวรรณและเรไร นัยวัฒน์. (2552). *ทุ่งตึก จุดเชื่อมโยงเส้นทางสายไหมทางทะเล*.
สงขลา: จังหวัดสงขลาและกรมศิลปากร.
- [5] ผ่องศรี วนาสิน และ ทิพา ศุภจรรยา. (2523). *รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช
เรื่อง เมืองโบราณบริเวณชายฝั่งทะเลเดิมของที่ราบภาคกลางประเทศไทย การศึกษา
ประเทศไทย การศึกษาตำแหน่งที่ตั้ง และภูมิศาสตร์สัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: โครงการ
เผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [6] ผาสุก อินทรารุช. (2548). *สุวรรณภูมิ หลักฐานจากโบราณคดี*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [7] พรชัย สุจิตต์. (2529). *รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านนาลาว ตำบลจรเข้มสามพัน อำเภอ
อุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี*, กรุงเทพฯ: ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [8] มนัส โอภากุล. (2525). *ลูกปัดที่เมืองสุพรรณเกี่ยวข้องกับอาณาจักรพูนันเพียงใด*.
ศิลปวัฒนธรรม, 3(10), 73-76.
- [9] มนัส โอภากุล. (2536). *เมืองอุ้มทองที่สุพรรณ อยู่ชายฝั่งทะเล 'สุวรรณภูมิประเทศ'*.
ศิลปวัฒนธรรม, 14(11), 94-98.
- [10] มานิต วลลิโกตม. (2531). *เมืองอุ้มทอง*. *เมืองโบราณ*, 14(1), 29-43.
- [11] รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, พัชวีสิริ เปรมกุลนันท์ และภาวิดา จินประพัฒน์. (2554). *เอกสารและ
ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับสุวรรณภูมิศึกษา*. สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี.
- [12] วสันต์ เทพสุริยานนท์. (2545). *รายงานเบื้องต้นการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านนาลาว
ต.อุ้มทอง อ.อุ้มทอง จ.สุพรรณบุรี*. ใน *โบราณคดีเมืองอุ้มทอง(เขมชาติ เทพไชย
บรรณาธิการ)*. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 2
สุพรรณบุรี กรมศิลปากร.
- [13] วิจิตรวาทการ, หลวง. (2476). *สยามกับสุวรรณภูมิ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ใหญ่.
- [14] ศรีศักร วลลิโกตม. (2543). *สุวรรณภูมิอยู่ที่นี้ ที่ลุ่มน้ำจะเข้สามพัน*. *ศิลปวัฒนธรรม*, 21(3), 26-
45.
- [15] ศรีศักร วลลิโกตม. (2545). *สุวรรณภูมิ ตอนตาเพชร อุ้มทอง และชิน อยู่ดี*. *ศิลปวัฒนธรรม*,
23(8), 82-86.
- [16] สมภพ วงศ์สมศักดิ์. (2531). *ธรณีวิทยาระหว่างอำเภออุ้มทองและระหว่างบ้านทุ่งคอก*. *รายงานการ
สำรวจธรณีวิทยา ฉบับที่ 0113 กองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี*.
- [17] สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2545). *สุวรรณภูมิอยู่ที่นี้ ที่แผ่นดินสยาม*. กรุงเทพฯ: มติชน.

- [18] _____. (2548). *อันดามันสุวรรณภูมิในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- [19] _____. (2549). *สุวรรณภูมิ ต้นกระแสประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- [20] _____. (2550). *ศิลปะสุวรรณภูมิ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- [21] สุภัทรดิศ ดิศกุล, มจ. (2509). ศิลาจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7. *ศิลปากร*, 10(2), 52-62.
- [22] Allen, S. Jane. (2000). In Support of Trade: Coastal Site Location and Environmental Transformation in Early Historical-Period Malaysia and Thailand. *Indo-Pacific Prehistory Association Bulletin*, 20(4), 62-78.
- [23] Ardika, I. Wayan and Bellwood, Peter. (1991). Sembiran: the Beginnings of Indian Contact with Bali. *Antiquity*, 65(247), 221-232.
- [24] Bellina, Bérénice. (2003). Beads, Social Change and Interaction between India and South-East Asia. *Antiquity*, 77(296), 285-297.
- [25] Bellwood, Peter. (2007). Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago. Third edition. ANU E Press. Retrieved 24 July 2012 at <http://epress.anu.edu.au/titles/prehistory-of-the-indo-malaysian-archipelago>.
- [26] Blagden, C.O. (1906). Siam and the Malay Peninsula. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 107-119.
- [27] Carter, A. Cecile, ed. (1904). *The Kingdom of Siam*. New York and London: The Knickerbocker Press.
- [28] Casson, Lionel. (1989). *The Periplus Maris Erythraei*. Princeton: Princeton University Press.
- [29] Davids, T.W. Rhys. (1912). *Buddhism: a Sketch of the Life and Teachings of Gautama, the Bhuddha*. London and New Work: Society for Promoting Christian Knowledge.
- [30] Dietler, Michael. (2008). Our Ancestors the Gauls' : Archaeology Ethnic Nationalism, and the Manipulation of Celtic Identity in Modern Europe. In *Histories of Archaeology* (eds. T. Murray and C. Evan). New York: Oxford University Press, pp. 194-221.

- [31] Geiger, Wilhelm, trans. (1912). *The Mahavamsa or the Great Chronicle of Ceylon*. Oxford: the Pali Text Society, London.
- [32] Gerini, G.E., Colonel. (1909). *Researches on Ptolemy's Geography of Eastern Asia (Further India and Indo-Malay Archipelago)*. London: Royal Asiatic Society, Royal Geographical Society.
- [33] Glover, I. C. (1989). *Early Trade between India and Southeast Asia: A Link in the Development of a World Trading System*. University of Hull: Centre for South-East Asian Studies.
- [34] Glover, I. C. (1990). *Final Report on the 1984-5 Excavation at Ban Don Ta Phet*, Thailand. Bangkok: Fine Arts Department.
- [35] Glover, I. C. (1996). The Southern Silk Road: Archaeological Evidence for Early Trade Between India and Southeast Asia. In *Ancient Trades of Cultural Contacts in Southeast Asia* (ed. A. Srisuchat). Bangkok: The Office of the National Culture Commission, pp. 57-93.
- [36] Harrison, Brian. (1968). *South-East Asia: A Short History*. 3rd ed. London, Melbourne and Toronto: Macmillan.
- [37] Higham, Charles. (1989). *The Archaeology of Mainland Southeast Asia: from 10,000 BC to the Fall of Angkor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [38] Higham, Charles. (2002). *Early Cultures of Mainland Southeast Asia*. Bangkok: River Books.
- [39] Htin Aung, Maung. (1967). *A History of Burma*. New York: Columbia University Press.
- [40] Hudson, Bob. (2004). *The Origins of Bagan: the Archaeological Landscape of Upper Burma to AD 1300*. Doctoral dissertation, University of Sydney, Australia.
- [41] Kanjanajuntorn, Podjanok. (2005). *Developing Social Complexity in Metal Age West-Central Thailand ca. 500 BC – AD 500*. Doctoral dissertation, University of Bristol, United Kingdom.

- [42] Manguin, Pierre-Yves. (2006). The archaeology of Early Maritime Polities of Southeast Asia. In *Southeast Asia from Prehistory to History* (eds. Ian Glover and Peter Bellwood). Routledge Cruzon Taylor and Francis Group: London and New York, pp. 275-310.
- [43] Moore, Elizabeth H. (2007). *Early Landscapes of Myanmar*. Bangkok: River Books.
- [44] Ray, Himanshu Prabha. (1990). In search of Suvarnabhumi: Early Sailing Networks in the Bay of Bengal. *Indo-Pacific Prehistoric Association Bulletin*, 10, 357-65.
- [45] Sinsakul, Sin. (2000). Late Quaternary Geology of the Lower Central Plain, Thailand. *Journal of Asian Earth Sciences*, 18, 415-26.
- [46] Sinsakul, Sin. (1992). Evidence of Quaternary Sea Level Changes in the Coastal Areas of Thailand: A Review. *Journal of Southeast Asian Earth Sciences*, 7(1), 23-37.
- [47] Umitsu, Masatomo; Sinsakul, Sin; Tiypairach, Suwat; Chaimanee, Niran; and Kawase Kumiko. (1999). Late Holocene Sea-level Change and Evolution of the Central Plain, Thailand. In *Proceedings the Comprehensive Assessments on Impacts of Sea-Level Rise*, (eds. S. Sinsakul and others). Bangkok: Department of Mineral Resources, pp. 34-9.
- [48] Umitsu, Masatomo; Sinsakul, Suwat; Chaimanee, Niran; and Kawase Kumiko. (2002). Late Holocene Sea Level Change and Evolution of the Central Plain of Thailand. In *Geology of Thailand: Proceeding of the Symposium on the Geology of Thailand*, (ed. N. Mantajit and others). Bangkok: Department of Mineral Resources, pp. 201-6.
- [49] Wheatley, Paul. (1961). *The Golden Khersonese: Studies in the Historical Geography of the Malay Peninsula before A.D. 1500*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.